

Balásházy Imre

A családi életre nevelés iskolai bevezetésének alapkérdései¹

Számos felmérés igazolja, hogy a család válsága társadalmunk első számú tragédiája és e krízis alapvetően a párkapcsolatokban bekövetkezett változások következménye. A kutatások rámutatnak, hogy a köznevelésből hiányzik a család értékékként való bemutatása és a családi életre nevelés. Jelen tanulmány megállapítja, hogy az élet talán legfontosabb területéről vonult ki az iskola, és ezzel a terület kultúráján kívül a közoktatás alapelvei is sérültek. Ezért kell manapság különös hangsúlyt fektetni a családi életre nevelésre. A tanulmány tárgyalja a felmerülő leggyakoribb tévhiteket, majd rövid és hosszú távú megoldásokat keres a családi életre nevelés iskolai bevezetésére.

A CSALÁD VÁLSÁGA

Számos felmérés és neves szakember szerint hazánkban a legnagyobb válságtényező a család krízise.

A Semmelweis Egyetem kiadásában megjelent *A magyar népesség életminősége az ezredfordulón* című könyv 5.1. fejezetében Kopp Mária és Skrabski Árpád (2006) írják: „A házasság és a család [...] soha nem volt ennyire fontos a társadalom számára. [...] A nők hihetetlenül kiszolgáltatottak a társadalmi szerződés nélküli, házasság által nem elismert együttélési formákban. [...] A mai fiatalok között rendkívül gyakorivá váltak azok a személyiségzavarok, amelyekben az üresség, kiábrándultság, unalom és öncélú kockázatkeresés, a tartós kapcsolatok képességének hiánya az alapvető. A különféle személyiségzavarok a család mai működészavarának leggyakoribb, legtragikusabb termékei. [...] Nincs az az atombomba, környezetszennyezés, ami súlyosabb veszélyt jelentene az emberiség túlélése szempontjából.” A szerzők a nem megfelelő házasságok nagy számának fő okát a házasságkép tisztázatlanságában látják. Balog Piroska tanulmánya (2006) ugyanebben a könyvben igazolta, hogy a házások – szemben a nem házásokkal – boldogabbak, elégedettebbek és egészségesebbek: morbiditási és mortalitási mutatóik jelentősen alacsonyabbak, mely alól csak a kimondottan rossz házasságok képeznek kivételt.

A 2008-ban alakult Nemzeti Fenntartható Fejlődés Tanácsa (NFFT) – amit az akkori kormány hozott létre 32 szervezet vezetőiből – országos reprezentatív felmérésének eredménye szerint hazánkban a legfontosabb érték a testi, szellemi és lelki egészség, valamint

¹ Köszönetnyilvánítás: a kutatást az OMF-00701/2009 projekt támogatta.

majdnem annyira fontos a család és a családi kapcsolatok. Ugyanezen felmérésben található, hogy „a szociális biztonság kérdései megoldhatatlannak látszanak egy olyan társadalomban, amelyben a család és a szolidaritás közösségi önszerveződéseinek megbecsülése alacsony szintű. A család, a család nyújtotta harmonikus élet, boldogság, gondoskodás elengedhetetlen feltétele az egyén teljességének. [...] Amennyiben a társadalom értékeinek kiegyensúlyozottsága megbomlik, és az anyagi javak megszerzése kezd dominálni, úgy a család intézménye szükségszerűen leértékelődik. A jelenség okai összetettek: a köznevelésből hiányzik a család értéként való bemutatása és a családi életre nevelés; [...] a média nem a családi harmónia életmintáztatást népszerűsíti.” (NFFT, 2009).

A 1990-es évek kezdetén *Ranschburg Jenő* pszichológus megállapította, hogy hazánkban minden második gyermek veszélyeztetett. Harmonikusan működő családok nélkül morálisan megroppan, beteg lelkűvé, önzővé, jövőtlenné válik, és elemeire hullik szét a társadalom. Azóta további romlás adatait rögzíti a statisztika, a veszély tehát nem baljós tendencia, hanem közvetlen napi gyakorlat – írja *Miksa Lajos* (MIKSA, 2005).

Az úgynevezett fogyasztói társadalmakban és így hazánkban is, számos tünet utal arra, hogy nagy bajok vannak a család körül. Magyarországon szinte természetessé vált az önkontroll nélküli nemi szabadosság, a gyerekek jelentős része házasságon kívül születik, gyakori az egyszülős család, a válás, az abortusz és a nemi betegségek. Elterjedt az önzés, a depresszió, a magány és a kizártság. Egyre ritkább a meghitt, családias, vidám otthon, ahol a családtagok szeretik, segítik és tisztelik egymást. Az úgynevezett fogyasztói társadalom talán legnagyobb betegsége ez. Úgy tűnik, az emberek ez irányú értéket képviselő természetes igényével, az ide vonatkozó okok feltárásával és a helyes irányok kidolgozásával, majd megvalósításával a mai „civilizált” országok vezetése nem foglalkozik eleget. Sőt bizonyos jelek arra utalnak, hogy számos intézkedés és a média egy része egyenesen családellenes, pedig a felmérések tanúsága szerint az egyén élete sikeresebb, kiegyensúlyozottabb és boldogabb lesz, ha családban gondolkodik, mint egyéb együttélési formákban (BALÁSHÁZY, 2010).

A küszöbön álló demográfiai katasztrófa a család válságának egyik tünete. „A 20. század második felétől fogva a nemzetközi és hazai demográfiai szakkutatások egész sora látszik bizonyítani, hogy éppenséggel a párkapcsolatok terén bekövetkezett változások azok, amelyek a legnagyobb hatást gyakorolták/gyakorolják a termékenységre, a családok stabilitására” (S. MOLNÁR, 2010).

Az egyén sokkal inkább a társadalom javát szolgálja, ha családcentrikus életet él. Ezzel szemben az, aki a felelősség kontrollja nélkül nemileg szabados életvitelt folytat, az nemcsak a saját jövődjét, hanem a családja kialakulását és fennmaradását kockáztatja, hanem azokat és azokat esetleges jövődjét, akikkel nemi kapcsolatot tart fenn. További lehetséges negatív következmény, hogy ezt a viselkedésmódot az érintettek környezete is átveheti. Már csak emiatt sem mondhatjuk, hogy a kérdés „magánügy”. A családcentrikus életmódot követő fiatal viszont – példájával – igen hasznos segítséget nyújthat társainak. A felelősség egyértelműen a felnőtt korosztályt, elsősorban a szakembereket, a politikai vezetést és a szülőket terheli. A házasság és a család intézménye a kultúra eredménye.

Varga Péter a *Spielhózní* című könyv szerzője úgy fogalmaz, hogy a házasság az emberiség történelmének legnagyobb gondolata. Mindenesetre sokat kell rá készülni, hogy tagjai helyesen élhessék azt meg. A család állandó odafigyelést igényel, mert egészséges és kiegyensúlyozott működéséhez két alapító tagjának szeretetben és harmóniában kell élnie egymással (BALÁSHÁZY 2010).

A fentiek alapján logikusnak tűnik, hogy az önkontroll nélküli szabados nemi viselkedés és a házasságra való készülés hiányának társadalmi szintű helyeslése és elterjedése elemeiben csorbítja a házasságok sikerét.

A fogyasztói társadalom egyik hibája, hogy felerősödik az egyénben az önzés. A „Fogyassz! Élvez! Magaddal törődj!” szövegek jellemzőek. Az önzés a párkapcsolatokban is előtör, az ember nemi társa élvezeti cikké válik, amit el lehet dobni – s ha van elég pénz hozzá –, le lehet cserélni. A szabados nemi viselkedés önmagában önzés, mely önzést generál a másik félnél is, hiszen elköteleződés nélkül bizonytalanságba kerülnek a partnerek, ami arra indítja őket, hogy mindent elsősorban a maguk szemszögéből tekintsenek. Úgy tűnik, hogy az egyetlen nemi társra való törekvés nélkül gyakorlatilag nem jön létre testi-lelki egészségnek örvendő család, viszont testi- és lelki betegség annál inkább.

Tulajdonképpen általánosságban nem ezen jelszavak: „Fogyassz! Élvez! Magaddal törődj!” okozzák az igazi bajt, hanem, hogy ezeket a megfelelő határokon túl is akadályok nélkül alkalmazhatják az emberek. Konkrétan ezen „jelszavak” igen nagy személyes értékekre is érvényesülhetnek és ez már katasztrófa. Igen nagy személyes érték csak néhány van. Ilyen az ember élete, testi és lelki egészsége, valamint családi kapcsolatai. A szabados nemi viselkedés ezen utóbbit teszi tönkre. Fogyasztói társadalmunk védi az egyén életét és testi egészségét. Ezenkívül megannyi kisebb-nagyobb veszélytől is véd, mint például a dohányzás, a drogok használata, az ittas vezetés, a testi sértés, a rablás, a környezetszennyezés. Azonban nem ítéli el a negatív, sokszor önző, párkapcsolati megnyilvánulásokat, valamint nem mutat példát és utat a fiatalok számára a felelősségteljes párkapcsolatok kialakításához. Társadalmunkból szinte már hiányzik a család értéként való bemutatása és a családi életre nevelés. Az egyetlen nemi társra való törekvés szándéka nem ösztönös beidegződés, hanem a kultúra és a szellem, mondhatjuk az emberi szeretet gyümölcse.

Azt, hogy a fogyasztói társadalom védje a környezetet, korlátozza a dohányzást és tiltsa a drogok használatát, azt az embereknek ki kellett harcolniuk. Úgy tűnik, a fogyasztói társadalomban meg kell küzdeni a házasság és a család védelméért is. E területen valószínűleg jóval keményebb küzdelemre van szükség, de a tét is sokkal nagyobb, hiszen saját magunk és gyermekeink legbensőbb emberi kapcsolatairól, a családjaink boldogságáról és esetleg életéről van szó.

Igen veszélyes, tudománytalan, etikátlan, embertelen, alkotmány- és társadalomellenes az a felelőtlen felfogás, mely szerint a jelenleg egymás mellett élő nemi viselkedésformák egyformán értékesek, azaz nem szükséges a nemiség tekintetében egyedüliségre törekedni, nem a házasságmodell az elérendő cél, hanem tulajdonképpen bármilyen együttélési forma egyenlő értéket képvisel. Ez a szemlélet vezetett az utóbbi negyven évben sok száz millió, akár egy-két milliárd ember családi életének széttöréséhez, sok-sok millió öngyilkossághoz,

pszichés és testi betegséghez, abortuszhoz és végül a fenyegető demográfiai katasztrófához. A károk mértékét érdemes lenne összehasonlítani a fasizmus, a kommunizmus és a terrorizmus kárainak és áldozatainak együttes mértékével. A felismert rossz ellen a társadalom vezetésének és a tudománynak cselekednie kell, hiszen az a hivatásuk, hogy az országot vagy az emberiséget a jobb sors felé vezessék. Itt nem konzervatív és modern szemléletmódok állnak szemben egymással, hanem a kultúra a kultúra hiányával! Az emberségesség az embertelenséggel! A szeretet az önzéssel! S ez óriási különbség! Megjegyzem, miszerint érdekesnek tartom, hogy a szakemberek egy része mindössze a családi kapcsolatok modernizálásáról beszél. Személy szerint én a kultúrávesztést nem nevezném modernizálásnak, és fontosnak ítélem az értékek összehasonlítását.

A fogyasztói társadalmakat fenyegető demográfiai katasztrófát az iszlám robbanásszerű elterjedése az évszázad végére esetleg megoldja. Az Európába bevándorolt muszlimoknál ugyanis az átlagos gyermekszám három-négyszerese az európai átlagnak. Egy mohamedán még csak megokolhatja, hogy a mohamedanizmus miatt kell Európának. Mi azonban nem tudjuk megmagyarázni magunknak, hogy saját kultúránkat miért hagyjuk elveszni és saját családjaink kialakulását miért tesszük lehetetlenné. A szabados nemiség annyira fontos, hogy inkább pusztuljunk ki, és addig is kuszálódjanak össze legbensőbb kapcsolataink, legyünk kiégettek, céltalanok, önzők és magányosak? Nem hiszem, hogy ez a jó nekünk. Azt gondolom, hogy nincs más megfelelő lehetőség előttünk, mint, hogy „kivezessük” a családokat a válságból. Ehhez nyilván a legjobb megoldás, ha párhuzamosan több területen egyszerre teszünk valami hatásosat a család intézményéért.

A KÖZOKTATÁS ALAPELVEINEK TELJESÜLÉSE

A jelenlegi javaslatvezet szerint a hazai közoktatásnak értékteremtőnek kell lennie, amely a társadalom megújító és hajtóerejeként szolgál, ahol a nemzeti és egyetemes kultúra átadása és megjelenítése valósul meg. A középpontjában az embernek kell állnia, a gyermek, a pedagógus és a szülő harmonikus egységében. A közoktatásnak a gyermekek érdekeit szem előtt tartva feladata az értékelvű nevelés a családdal együttműködve és azt segítve. Általános célja a test, a lélek és a szellem arányos fejlesztésével a személyiség és a közösségek harmóniájának elősegítése. Specifikus alapvető céljai közt szerepel, hogy az oktatási rendszer sikeres működésének eredményeként a végzettek legyenek képesek és készek személyiségük és közösségeik gazdagítására, ismerjék meg önmagukat és legyenek képesek megóvni-megerősíteni személyiségük harmóniáját, lehetőleg senki se kallódhasson el, és az oktatás mérhető teljesítménye emelkedjék a világranglista élvonalába.

Úgy tűnik, hogy e közoktatási alapelvek, a mai fogyasztói társadalmak oktatásában erősen sérültek, ha egyáltalán jelen vannak, az élet egyik legfontosabb területére való felkészítésben, nevezetesen a nemiség, a párkapcsolatok, a házasság és a család tématerületekre vonatkozó iránymutatásban, azaz a családi életre nevelésben. Mint ahogy arra már utaltam (KOPP – SKRABSKI, 2006, NFFT, 2009, S. MOLNÁR 2010), számos magyar, európai uniós és egyéb fejlett országban készített reprezentatív felmérés (TÁRKÁNYI 2010, 2012 LONGMANN

2011; REGNERUS – UECKER 2010) egyöntetű eredménye az, hogy a mai technikailag fejlett társadalom legnagyobb válságtényezője a házasságon alapuló, azaz erkölcsi-jogi értelemben vett család – továbbiakban család – körüli válság, amelynek elsődleges oka a nemi szabadosság általánossá válása, minden bizonnyal az iránymutatás hiánya miatt.

Hazánkban egyértelműnek látszik, hogy a fiatalok nem kapnak kellő felkészítést az életüket alapvetően befolyásoló, ösztönös boldogságukat elemeiben meghatározó, megfelelő nemi viselkedésformák, szemléletmódok és magatartási normák kialakítására. Ezeken a területeken található a legnagyobb különbség az embert szolgáló kultúra és a gyakorlat között, és ennek következtében e területen szenved és sérül legtöbbet a fiatalság és az egész társadalom. A felmérések bizonyítják, hogy amíg a testi, lelki fejlődés feltételeinek megfelelő családba születő gyermek a leghatékonyabb befektetés a társadalom számára, az ennek hiányában megszülető gyermek a legsúlyosabb hosszú távú kockázatot jelenti (KOPP Mária és SKRABSKI Árpád 2006).

Ahogy az iparosodás elterjedésével szükség volt a környezetvédelem mint tudományág kialakítására, manapság ugyanolyan égető szükség van a családvédelem mint új tudományág létrehozatalára, a családi életre nevelés iskolai bevezetésére és iskolán kívüli, például médián keresztül terjesztésére, valamint – ami szintén fontos – a házasság- és családellenes tendenciák visszafogására.

Ha akár a fenti – a közoktatásra vonatkozó – alapelveket, akár a gyermekek sikeres jövőjét vagy az ország fenntarthatóságát, illetve az idézett felmérések eredményeit szem előtt tartjuk, akkor elengedhetetlen a családi életre nevelés közoktatásba való megfelelő bevezetése. Olyan iskolára van szükség, amely megtanít az alapvető emberi értékekre, a jóra való törekvés igényének elsajátítására, az önismeretre, a jellemnevelésre, a feszültségmentes kommunikációra, az emberhez méltó konfliktuskezelésre, a felelősségteljes szexuális viselkedésre és a családközpontú értékrendre. Ennek következményeként felmérések eredményeivel igazolhatóan lényegesen jobbak és boldogabbak lesznek a házasságok, a családok és egészségesebbek az egyének, ami automatikusan pozitívan hat a gazdaságra is és a népesedésre is.

Hazánkban már vannak jól és sikeresen működő családi életre neveléssel foglalkozó programok, és valamilyen szinten beindult a hozzá kapcsolódó pedagógusképzés is. Ezek harmonizálásával, a közoktatásba való bevonásával és a kapcsolódó kutatások intenzív támogatásával remélhetőleg mérhető eredmény érhető el már néhány éven belül is, azonban az egységes és országos szinten átütő eredmények eléréséhez évekig kitartó és nehéz munkára van szükség.

A legfiatalabb kortól szükséges a fiataloknak a tárgykörben tanulniuk ahhoz, hogy korosztályuknak megfelelően átérezzék a házasságra készülés helyesnek ítélt módokat és a családalapítás fontosságát. A jó család kialakulásához igen fontos, hogy mindkét fél eléggé művelt és intelligens legyen „családtanból”, azaz a diákok lássák át nemiségük megélésének etikailag meg nem engedhető, megengedhető és javasolt módjait az élet valamennyi szakaszában. Legyenek tisztában a vonatkozó hosszú távú pszichikai, egészségügyi és társadalmi következményekkel, hogy az etikailag helyes és az életvitel szempontjából

optimális viselkedést választhassák. Tudják és értsek a nemiség, a házasság és a család megélésével kapcsolatos legfontosabb elemeket, mint például az egyedüliségre törekvést a szexualitásban, a feltétel nélküli szereteten alapuló teljes elköteleződést, az őszinteséget, a bizalmat és a szabadságot. Manapság azért is fontos az iskolai családi életre nevelés, mert számos gyermek és fiatal meg sem tapasztalhatja, hogy milyen érzés jó családban élni.

Az iskolának életpályára kell felkészítenie, aminek egyik felét majd a szakmájában hasznosítja a diák, másik felét pedig az emberi kapcsolataiban, különösképpen a jövődő családja kialakításában és fenntartásában. A felkészítés második felét a tanulmányban már említett közoktatási alapelvek tartalmazzák ugyan, de e területen az alapelvek nem igazán valósulnak meg.

A gyermekeiket szerető szülők jó része nem attól félti leginkább tinédzser lányait vagy általánosságban gyermekeit, hogy azok nem kapnak elég jó jegyet a mai szaktárgyak valamelyikéből, vagy nem veszik fel őket az egyetemre, vagy kirabolják őket, hanem attól, hogy korai vagy házasság előtti testi kapcsolatok miatt félresiklik az életük. Azok a fiatalok, akik rendelkeznek a megfelelő párkapcsolati kultúrával és felelősségteljes párkapcsolatra törekzenek, igen sokszor nehezen gyógyítható lelki törést szenvednek, mert a másik félnél nem tapasztalják a családcentrikus szemléletmódot. Ezek miatt valójában nem az a kérdés, hogy szükséges-e valamiféle „családi életre nevelés” tantárgy az iskolában, hanem az, hogy mellette még milyen tárgyak jöjjenek szóba. Csodálkozunk, hogy gyermekeink nem akarnak megházasodni, hogy nem születik elég gyermek, hogy a vérségi kapcsolatok teljesen összekuszálódnak, hogy öncélúakká, életunttá és kiégetté válnak a fiatalok. Igen, mert e területen nem készítik fel őket otthonaik és iskoláink, építés helyett sokat rombol itt a jelenlegi média egy része és a megszokott rossz gyakorlat. A családi életre nevelés bevezetése az iskolába, átlagosan nagyobb ösztönző erő lehetne még a szaktárgyakra is, mint az illető szaktárgy óraszámának emelése, ugyanis céltalan hajósnak nem kedvez a szél. Kiüresedett gyermeknek hiába mesélünk a függvények, a Szózat, a Niagara vagy a DNS molekula szépségeiről (BALÁSHÁZY 2010).

Vannak, akik ellenzik a családi életre nevelés nemzeti tantervbe való bevezetését. A következő négy hamis érv valamelyike szokott ilyenkor elhangzani:

- Az első hamis érv, miszerint a családi életre nevelés nem tudomány, és ezért nem lehet egységes álláspontot képviselni. Valójában azonban a tudomány igenis rengeteget tehet, hasonlóan, mint a környezet- vagy az egészségvédelem a maguk területein. Sokoldalú kérdéskörrel van szó, éppen ezért számos tudományág érintett, például filozófia, etika, szociológia, pszichológia, orvostudomány, jogtudomány, vagy a reméljük előbb-utóbb megszülető családtudomány.
- A második hamis érv, hogy a családi életre nevelés iskolai bevezetése diktatórikus lépés lenne, hiszen csak az egyénre tartozik, hogy ezen a területen mit tart helyesnek és mit nem. Erre a válasz, hogy először is a nemiség kérdésköre messzemenően közügy és nem magánügy, sőt az egyik legfontosabb közügy. Éppen azt nevezhetnénk diktatúrának, ami most folyik a fogyasztói társadalmakban. Ugyanis az emberek zöme

szeretne boldog, harmonikus családban élni, ráadásul Magyarországon a lakosság háromnegyede egy olyan eszmerendszer mellé teszi le a nevét (kereszténység, zsidó vallás, iszlám, hinduizmus, Krisna tanai), ami a leghangsúlyosabban ellenez minden házasságon kívüli nemi kapcsolatot és abszolút családbarát. Talán mondhatjuk, hogy e területen a fogyasztói társadalom testi-lelki egészséget megnyomorító diktatúrájában élünk, és általában ezt észre sem vesszük. Az egyén és a család szenved miatta, de azt hiszi, hogy csak a saját vagy a társa hibájából következett be mindez. Azonban a fogyasztói társadalom térhódítása előtt, ahol igen nagy érték volt a hűség, a házasság és a család, ott a szakemberek látták, a közvélemény tudta, hogy hogyan vezessék fiataljaik és saját maguk életét, hogy boldog családban élhessenek. Mindettől függetlenül egyáltalán nem diktatórikus lépés bevezetni iskolai keretek között a családi életre nevelést, a családtant, illetve a családtudományt. Tudományos módszerekkel adódó közös alapokat kell tanítani, és lehetőleg úgy kell ezt tenni, hogy az senkinek se bántsa a meggyőződését. A történelmet és a fizikát is oktatjuk függetlenül attól, hogy melyik szülőnek vagy melyik diáknak, mi arról a véleménye. Természetesen minden tárgyat a legújabb tudományos eredmények fényében és úgy kell tanítani, hogy mind a szülő, mind a diák elmondhassa a véleményét a tanultakról. A családi életre nevelést kihagyni a tananyagból, mint mindjárt látni fogjuk, egyenesen alkotmányellenes. Érdemes megemlíteni, hogy a család szétrombolása csak a diktatúráknak érdeke.

- A harmadik hamis érv, hogy a diákok már így is túlterheltek. A válasz az, hogy a jelen magyar helyzetben a családi életre nevelésnek – mint már láttuk – elsődleges prioritást kellene élveznie, ha az oktatás fenti alapelveit, és ezzel a gyermekek és az egész társadalom érdekét szeretnénk szem előtt tartani.
- A negyedik hamis érv, hogy ott, ahol jó családban nőnek fel a gyerekek, ott felesleges az iskolai családi életre nevelés, ahol meg nincs jó család, ott az iskola sem segíthet. A gondolatmenet első fele hamis, mert ilyen alapon, azon családokban, ahol a szülők tudnak magyarul, ott az iskola ne tanítsa a gyermekeknek a magyar nyelvet, és ahol a szülők számolni is tudnak, ott az iskolai számtantanítás is felesleges. A gondolatmenet második fele szerint azon tárgyakra nincs szükség, amit a szülők sem tudnak. A szerző még érdemesnek tartja megjegyezni, hogy sokkal inkább és jobban tanítják a szülők gyermekeiket magyarra, matematikára, angolra vagy földrajzra, mint családтанra (családi életre nevelésre). Egyrészt, mert az utóbbi kényes téma a szülők számára, másrészt mert igen gyakran ők sem tudják, hogy hogyan is kellene azt továbbadni, tanítani vagy akár megélni.

A kérdéskör természetesen nem vallási és nem egyházi ügy, mert általános emberi összefüggésekről szól. Az más kérdés, hogy a vallások és az egyházak a családi értékek mellé állnak (itt az erkölcsi jogi értelemben vett családra gondoljunk), mert alapgondolatuk és küldetésük közvetlenül kapcsolódik a családhoz. A családnak pedig lételeme az egyetlen nemi társra való törekvés, hiszen attól család a család, hogy egyetlen másnemű társsal kiegészülve válik az ember egészé, és ezt az egészet nevezzük elsősorban családnak, mely-

nek legnagyobb és legcsodálatosabb gyümölcse a gyermek, de a lényege az egyetlenség. Ha megszűnik az egyetlenség, akkor elemeiben torpedózzuk meg az egész elgondolást, és ha ezt társadalmi méretekben tesszük, akkor természetesen válságba kerül a család, mint ahogy ezt a gyakorlat fényesen igazolja is.

Társadalmi szinten nem az a fő gond, hogy létezik önkontroll nélküli szabados nemi viselkedés, hanem hogy mellé állt a társadalom. Gyilkosság, erőszak, rablás mindig volt, van és lesz is. Katasztrófát jelent azonban, ha támogatólag melléjük áll a társadalom. A szabad szerelmet illetően ez maximálisan meg is valósult.

Magyarországon és szerte Európában az újkeletű tudomány legnagyobb szégyene, hogy a hivatalos szexuálpszichológia általában vagy sok esetben támogatta a szabad szerelmet. Olyan ez, mintha a fizikusok azt tanítanák, hogy a föld kocka alakú, vagy a biológusok, hogy az élethez cían kell és nem oxigén. Ha elfogadjuk ezt a megállapítást, hogy a szexuálpszichológia kiáll a szabad szerelem létjogosultsága mellett, akkor e tudományterületen paradigmaváltásra van szükség! [Megjegyzem, hogy a sugárbiológiában az utóbbi tíz évben valóban paradigmaváltás történt, mert kiderült, hogy kis dózisoknál a sugárzás direkt hatásánál erősebbek a nem célzott hatások. Szóval ilyen is előfordul a tudományban.]

Visszatérve a neveléshez. Ha az embereket megfelelő életvezetésre tanítjuk, amelynek fontos elemei az ember értékének megismertetése, a jóra való törekvés iránti igény felkeltése, a felelősségteljes párkapcsolat értelmének megmutatása, az egyetlen nemi társra, mint házastársra, való törekvés szépségének és jelentőségének megértetése, akkor automatikusan sokkal több gyermek születik majd, alig lesz abortusz és válás, valamint lényegesen jobbak és boldogabbak lesznek a házasságok, a családok és az egyes emberek. Mindez persze a gazdaságra is meglehetősen pozitívan hat majd.

A magyar Alkotmány igenis házasság- és családbarát. Más az, amit megenged, például abortusz, és más az, amit helyesel, például a házasság és a család széles körű támogatása. A magyar Alkotmány különös gondot fordít az ifjúság létbiztonságára, oktatására és nevelésére, védelmezi az ifjúság érdekeit. Érték az Alkotmány számára a házasság, mint a férfi és nő törvényes formában megkötött, életre szóló kapcsolata és érték a család. A gyermeknek testi, szellemi és erkölcsi fejlődéséhez szüksége van a család védelmére és gondoskodására. E jogát az Alkotmány védi. Alkotmányunk alapján az állam köteles lenne e védelem biztosítására, hiszen a házasságot és az erkölcsi jogi értelemben vett családot kiemelten kezeli. A társadalom rendjét úgy kellene alakítani, hogy az ne támadja, fenyegetse, hanem segítse, óvja a házasságot, ezt rendeli el az Alkotmány. Így hazánkban alkotmányos kötelesség is a fiatalok és általánosságban az emberek családi életre nevelése.

Érdemesnek tartom itt *Zlinszky János* volt alkotmánybíró egy, a közéleti nevelésre vonatkozó írását idézni, mert ami ezen a szinten a közéleti nevelésre igaz, az a családi életre nevelésre is érvényes. Ezek szerint: „Az elsődleges az értékek osztályainak sorrendje: a köz szempontjából is elsődlegesek az erkölcsi értékek, másodlagosak a szellemi értékek, és harmadlagosak, noha bizonyos szinten elengedhetetlenek az anyagi értékek. Ellenkezik a társadalom létérdekével, ezért minden körülmények között kerülendő, hogy akár az egyén,

akár a közösség ezen a sorrenden változtasson, az alacsonyabb értékrendhez tartozó javak kedvéért magasabb értékrend javait feladja. [...] Ma sokan hangoztatják, hogy az értékek relatívák, azok értékjellegét az egyén határozza meg, más horizonttal más csoportban vagy más egyénnek más az érték. Ezért a társadalomnak értékek vonatkozásában semlegesnek kell lennie, így az értékeknek a közéletre nem is lehet meghatározó hatásuk. Ebben a formában ez téves. Valóban áll, hogy az ember értéket csak szabadon választhat. Értékei vonatkozásában saját lelkiismerete a döntő. Állami vagy közösségi hatalmi eszközzel értéket nem szabad, de nem is lehet kikényszeríteni (a kényszer megfosztja értékjellegétől). Áll azonban az is, hogy a hamis értékrendet valló egyének társadalma csődbe fut, nem tud közösségi célokat megvalósítani. Áll továbbá, hogy bizonyos alapvető értékek szabad elfogadása és közösségi elismerése nélkül nincs közéletre lehetőség, hanem azt vagy anarchia, mindenki harca mindenki ellen, vagy hatalmi kényszer váltja előbb-utóbb fel. A nevelés során a közéleti értékek megismertetése, megértetése, és szabad elfogadtatása ezért elengedhetetlen.” (ZLINSZKY, 2000).

A gyerekek és diákok egyre nagyobb részének nem adatik meg, hogy jó családi körülmények között nőjön fel. Ezért a családi életre való felkészítést az iskolának és persze a médiának is fel kellene vállalnia. Ezenkívül, ami nagyon fontos, hogy az államnak el kellene tüntetnie a család és így az emberellenes elemeket a közsférából. Ha majd sikerül jelentős eredményeket elérni e területen, akkor majd újra lehet gondolni a családi életre nevelés további iskolai szerepét. Elhagyni azonban, akkor sem lenne célszerű, mert van, amit az iskola jobban el tud magyarázni, jobban meg tud tanítani, mint a szülők. A családi életre nevelés nyilvánvalóan nem szexuális felvilágosítást jelent, hanem rávezetni a fiatalt az önismeret, a nemiség és az emberi kapcsolatok területén arra, hogy majd boldog családja lehessen, neki is és környezetének is. Az iskolának felelősségteljes felnőtt egyéniséget kell kinevelnie, olyat, aki tudja, hogy mi az, ami számára, mint teljes ember számára jó és helyes, és ezért ésszerű, és azt képes szabadon követni is. Ilyen a kiforrott, érett személyiség, és nem az, aki az ösztönei rabja.

Annak is hasznos mindezt tantárgyként is tanulnia, aki harmonikus és szeretettel vezetett családban nő fel. Ha a magyar szülők másnyelvű országban élnek és nem figyelnek oda a gyermekük nyelvi ismereteire, akkor könnyen lehet, hogy döcögni fog a gyermek magyar tudása. Így van ez a családalapításra készüléssel is. Megerősíti a fejlődő személyiséget az is, ha az iskolában tanultakat tudatosan összeveti azzal, amit saját családjában tapasztal, és adott esetben felismeri, hol a hiba, vagy – szerencsésebb esetben – megtanulja értékelni és megbecsülni szülei szeretetét, hűségét és a róla való helyes gondoskodásukat. Ráadásul még a jó családi körülmények között felnőtt gyermek is nagy veszélyeknek van kitéve főként a társak és a média hatása miatt, mivel mást hall és lát, mint ami az egészséges családra való készülést segítené.

Ahhoz, hogy a család válságának kérdésében minél hatékonyabb eredményt lehessen elérni, több területen párhuzamosan lenne jó lépni. Ezek leginkább a következők: a politika, az oktatás, a kutatás, a média, az egyházak és a család. Politikai akarat és összefogás kell ahhoz, hogy a családok stabilitásának kérdésében jelentős előrelépés történhessen.

Az oktatásba modulokként, majd tantárgyként be kellene vezetni a családi életre nevelést (családtant). Jelentős mennyiségű kutatásra van szükség, hiszen jelenleg a társadalom számos, a témához tartozó, kérdésben megosztott. A média családelles elemeket megfelelően kell kezelni. Az egyházaknak is intenzívebben fel kellene karolniuk a kérdéskört. Az otthonok részére könnyen elérhető anyagokat lehetne készíteni, hogy a fiatalok jobban készülhessenek a családalapításra. A jelen tanulmány e hat terület közül csak az oktatással foglalkozik.

A téma oktatása magas szintű szaktudást igényel, ezért a családi életre nevelő pedagógusgárda kiképzése országos szinten fontos, sürgős és igen nehéz feladat. A már sikeresen működő szakpedagógusok egyetértenek abban, hogy a családi életre nevelés tárgynak családcentrikus értékrenden kell alapulnia, ezért szigorúan csak olyan pedagógus oktatassa, aki ehhez megfelelő okmánnal vagy diplomával rendelkezik. Néhány családelles megjegyzéssel, a mai helyzetben, többet lehet ártani, mintha nem is tanított volna az illető tanár e téren semmit sem. Ezért családi életre nevelő pedagógus csak az lehessen, aki egy a témára vonatkozó minimális családbarát értékrendet magáénak vall. Inkább kevesebbet tanítsanak, de az valóban családcentrikus szemléletet kövessen. Eleinte, amíg nincs kellő számú pedagógus a feladatra, esetleg csak arra nyílik majd mód, hogy évente néhány órát kapjanak a tárgyból a diákok. Így az elkövetkező egy-két évben a családi életre nevelés bevezetése valószínűleg nem jelenthetne érezhető heti óraszám-többletet, még akkor sem, ha a többi tárgy óraszámja változatlan maradna. Ezenkívül máris vannak olyan tárgyak, amelyekbe beépíthető a családi életre nevelés.

RÖVID- ÉS HOSSZÚ TÁVÚ MEGOLDÁSOK

A Nemzeti alaptantervben (NAT) több helyen, így például „az iskolai nevelés-oktatás közös értékei”, „az iskolai nevelés-oktatás alapvető céljai”, a „kulcskompetenciák” és a „kiemelt fejlesztési feladatok” között hangsúlyt vagy nagyobb hangsúlyt kellene adni a családalapításra való felkészülésnek és a jó család fenntartása „művészetének”, azaz a családi életre nevelésnek. Hasonlóan a kerettantervben is e tárgyat az öt megillető hangsúllyal kellene szerepeltetni.

A továbbiakban e tanulmány szerzője a családi életre nevelés iskolai bevezetésével kapcsolatos néhány alapvető kérdést vet fel, és próbál e kérdésekre neki tetsző megoldásokat találni.

Az iskolai családi életre nevelés rövid és hosszú távú megvalósításának optimalizálására egy munkacsoportot kellene létrehozni, leginkább azok bevonásával, akiknek e tárgykörben már gyakorlatuk is van, mint például a Boldogabb családokért iskolai program, a Fiatalok az Élet Küszöbén Program, vagy a Ketten Együtt Házassági Műhely szakemberei. Megemlítem, hogy a Boldogabb családokért iskolai programot kivéve, mindegyiktől található anyag e folyóirat jelen számában is. A Boldogabb családokért iskolai programról olvashatnak máshol, példaként megemlítem Hortobágyiné Nagy Ágnes (2010), az irodalomjegyzékben feltüntetett tanulmányát. Ezenkívül célszerűnek tűnik e

munkacsoportba bevonni például a Semmelweis Egyetem legilletékesebb intézeteit, mint a Mentálhigiéné Intézetet és a Magatartástudományi Intézetet is.

Meg kellene fogalmazni azokat a minimális értékeket, amelyek e tárgy oktatásához feltételként szükségesek. Az Európai Unió több országából érkezett az unióba panaszlevél, hogy szüntessék meg az iskolai családi életre nevelést vagy az ahhoz hasonló kezdeményezéseket, mert a gyerekeknek olyan dolgokat tanít az iskola, amelyek ellentétesek a szülők meggyőződésével, és így a szülők szerint az többet árt, mint használ. A magyar Alkotmány házasság- és családpárti. Az Alkotmány és a kutatási eredmények alapján megfogalmazható egy olyan értéknilatkozat, amely a családcentrikus értékrend minimális alapját képezheti. E folyóirat jelen számának egyik tanulmánya e kérdéskört célozza meg (ZLINSZKY 2012). Az így kapott értéknilatkozat nem sérti egyetlen világvallás tanítását sem, a magyarországi hagyományt sem, és természetesen a kutatási eredményekkel is összhangban van. Megemlítem, hogy a fenti három civil kezdeményezés a Tudomány a Családért Egyesülettel közösen nemrégben megfogalmaztak egy ilyen értéknilatkozatot.

A közeljövőben már futó tárgyak keretében kellene oktatni a családi életre nevelést, legkézenfekvőbbnek tűnik az „életvitel és gyakorlati ismeretek”, az „etika” és a „filozófia” tantárgyak moduljaiként.

Az értéknilatkozat megfogalmazása után a fent említett munkacsoportnak ki kellene dolgoznia, hogy ezen három tantárgy keretében az egyes osztályokban (1–12. osztály) mit és hogyan lenne a legjobb tanítani. Ehhez e munkacsoport, minél hamarabb el kellene, hogy készítse, illetve készíttesse a szükséges tankönyveket. Ezzel párhuzamosan el lehetne indítani a pedagógusok képzését is. Szerencsére már akadnak olyan pedagógusok, akik az értéknilatkozat aláírásával alkalmasak e tárgy jelenlegi oktatására, mert végeztek olyan akkreditált tanfolyamokat, amelyek ehhez jogositványt adnak.

Kérdés, hogy addig, amíg nem lesz elég családi életre nevelő szakpedagógus, addig oktassák-e e tárgyat egyéb tárgyak tanárai, illetve az osztályfőnökök? A kérdést szerintem igen körültekintően körül kellene járni, és meg kellene határozni azon minimális tanfolyam és a hozzá tartozó vizsga anyagát, amelynek sikeres elvégzése és az értéknilatkozat aláírása feljogosíthatja a pedagógusokat arra, hogy családi életre nevelés modulokat oktathassanak.

Azt a nézetet semmiképp sem tartom helyesnek, hogy nincs szükség külön családi életre nevelés modulokra vagy családi életre nevelés tárgyra és családi életre nevelést oktató szaktanárookra. E felfogás szerint a témakört bízunk az egyéb tárgyak tanáira, akik majd tanítják a diákokat „családtanra”, például a magyar irodalom, a történelem, a biológia vagy a földrajz órákon, valamint az osztályfőnökök az osztályfőnöki órákon egyszerűen az adott tárgy eddigi anyagában. Ezen elgondolást több szempontból is hibásnak tartom. Egyrészt a család témája körüli gondok és bajok sokkal súlyosabbak a társadalomban, minthogy annak helyrehozatala ne kívánna az iskolai oktatásban legalább saját modulokat jól meghatározott tárgyakban. Másrészt, ha minden fontos szakterület külön óra keretében saját szaktanárok tanítanak, akkor ezen témakört, ami mint

láttuk sok szempontból mára talán a legnagyobb fontossággal bíró szakterület, miért ne foglaljunk külön modulokba vagy tantárgyba, és kiváltképp miért ne tanítsák külön e témakör szakemberei, főképpen mivel ezen témakör igen sok új és interdiszciplináris kutatási eredmény ismeretét és oktatását igényli. Harmadrészt, mint láttuk, értéknilylatkozáshoz érdemes kötni a tanítását. Az lehet, hogy modulok helyett jobb lenne külön tárgyként tanítani, például mint családтан tárgyat vagy családi életre nevelés tárgyat. Ennek eldöntése nyilván az oktatási tárca feladata. Amíg nincs elég szakpedagógus, addig szerintem e modulokat vagy családtant tanító az adott iskolába meghívott szakpedagógusok vagy az életvitel és gyakorlati ismeretek, az etika és a filozófia tárgyak jelenlegi pedagógusai tanítsák, miután elvégezték a megfelelő tanfolyamot és aláírták az értéknilylatkozatot.

A családi életre nevelést (családtant) tanító pedagógusnak igen körültekintően kell kezelnie a nem teljes családból jött vagy elvált szülők gyermekeit, nehogy megsértse őket, vagy nehogy eltávolítsa őket szüleiktől, nevelőiktől. Ezért is fontos, hogy e tárgyat csak jól képzett szaktanárok oktathassák.

Ahogy a tárgy tanítására alkalmas pedagógusok száma növekszik, úgy egyre több iskolában lehetne majd elindítani az oktatást. Eleinte, a pedagógushány miatt, e tárgyakban a családi életre nevelés moduljai számos iskolában valószínűleg csak rövidek lehetnek, de évről évre e modulok bővíhetnek egészen az ideális tanéves óraszámig.

Végleges megoldásként bármely tárgy iskolai tanításához, az illető tárgynak a felsőoktatásban is szerepelnie kell, mert e nélkül nincs, aki a tárgyat oktassa. A módszertanát tekintve a családvédelmet bizonyos mértékig a környezetvédelemhez hasonlóan lehetne kezelni. Ennek megfelelően a környezettan alapszak, a környezettudomány mesterszak és a környezettudomány PhD képzés mintájára, hosszú távon feltétlenül indokolt, hogy családтан alapszakok, család tudomány mesterszakok és család tudomány PhD iskolák induljanak hazai felsőoktatási intézményekben. Itt azonban már a felvételnél kritériumként kellene megszabni, a fent említett értéknilylatkozat aláírását. Igen sürgősen meg kellene kezdeni a családтан és család tudomány felsőoktatási szakok indítását, amellyel évente sok-sok tízmilliárd forintot spórolhatna meg az állam. (A rossz párhuzamosításból adódó számított közvetlen állami költségekre adatot találhatunk a *Tárkányi Ákos: A munkahely és a párhuzamosítás kölcsönhatásai 2010-es tanulmányban.*)

Valószínű, hogy a családтан alapszak elvégzése nem elegendő e felelősségteljes pedagógusi állás betöltésére, ezért a családтан szakos hallgatóknak indokolt lenne a család tudomány mesterszakot is elvégeznie ahhoz, hogy e tárgyat oktathassák.

Összefoglalva, akár a közoktatás alapelveit, akár az Alkotmányt, akár országunk legnagyobb gondjait elemezve oda jutunk, hogy igen sürgős és fontos lenne a közoktatásba bevezetni a családi életre nevelést, amihez szorosan kapcsolódik a családтан alapszakok, a család tudomány mesterszakok és PhD képzések elindítása a felsőoktatásban. E nélkül hazánk nemigen tud a felemelkedés pályájára állni, vagy akár a gazdasági válságból kitörni.

IRODALOM

- BALÁSHÁZY IMRE (2010): Az ifjúság és a család boldogságának kulcskérdése a mai Magyarországon. *Mester és Tanítvány*, 2010/8, Család és ifjúság, 27. sz. 9–26.
- BALOG PIROSKA (2006): Házasság és életminőség: házasság, házastársi stressz, válás. *A magyar népesség életminősége az ezredfordulón*, szerk. Kopp Mária, Kovács Mónika Erika, Budapest, Semmelweis Kiadó, 233–244.
- HORTOBÁGYINÉ NAGY ÁGNES (2010): A Boldogabb családokért – családi életre nevelés (CSÉN) iskolai program – lehetőség a család értékének megőrzésére. *Mester és Tanítvány*, 2010/8, Család és ifjúság, 27. sz. 89–106.
- KOPP MÁRIA – SKRABSKI ÁRPÁD (2006): A támogató család, mint a pozitív életminőség alapja. *A magyar népesség életminősége az ezredfordulón*, szerk. Kopp Mária, Kovács Mónika Erika, Budapest, Semmelweis Kiadó, 220–232.
- MARK REGNERUS, JEREMY UECKER: *The Bitter Fruit of the Sexual Revolution*. Oxford University Press, 2010, 312 pages.
- MIKSA LAJOS (2005): Családi életre nevelés. *Szexualitika serdülőknek és fiataloknak*, *Mester és Tanítvány*, 2005/7, 60–72.
- NEMZETI FENNTARTHATÓ FEJLŐDÉS TANÁCSA, NFFT, JÖVŐKERESŐ, 2009. AUGUSZTUS, JELENTÉS A MAGYAR TÁRSADALOMNAK, 1–93. (LETÖLTVE: 2011. június 9.) http://www.foodlawment.hu/downloads/jovokereso_a.nemzeti.fenntarthato.fejlodes.tanacs.jelentes.pdf
- PHILLIP J. LONGMAN (2011) MISSING CHILDREN: How falling birthrates turn everything upside down. *The Family in America*, Vol. 25, 1, 1–20.
- S. MOLNÁR EDIT (2010): Párkapcsolat létesítését/megszüntetését érintő magatartási normák változásának megfigyelése. *Demográfia*, LIII évf. 2–3 sz. 234–275.
- TÁRKÁNYI ÁKOS (2010): A fiatalok párkapcsolatainak válsága Magyarországon. *Mester és Tanítvány*, 2010/8, Család és ifjúság, 27. sz. 73–87.
- TÁRKÁNYI ÁKOS (2010): A munkahely és a párkapcsolat kölcsönhatásai, http://tcse.hu/sites/default/files/Munkahely_es_parkapcsolatok_kolcsonhat.o.pdf (Letöltés ideje: 2011. június 9.)
- TÁRKÁNYI ÁKOS (2012): Családi életre nevelő és házasságra felkészítő iskolai képzések és tanfolyamok külföldön. *Új Pedagógiai Szemle*, 2011/ 1–5.
- VARGA PÉTER (2002): *Spielhózní*, Budapest, Zászlónk Stúdió, 1–352.
- ZLINSZKY JÁNOS (2000): Közéletre nevelés. *Dum spiro doceo. Huszti Vilmos 85. születésnapjára*. Szerkesztők: Sáry Pál-Szabó Béla, Miskolc, Bíbor, 379–388.
- ZLINSZKY JÁNOS (2012): A családi életre nevelés iskolai oktatásának jogi és alkotmányos vonatkozásai. *Új Pedagógiai Szemle*, jelen száma.